

wicia-Niegosza (*Именовање ликова у Горском вијенцу – лингвокултуролошки аспект (Имена од основе вук-)*); Ana B. Pejanović (Czarnogóra) w artykule *Фразеолошки и етнокултурни аспект Вукових Пословица* podjęła problem etnolingwistycznych wartości wydanych w 1836 roku ludowych przysłów serbskich Vuka Karadžicia. Jeszcze inny obszar bałkańskiej lingwistyki porusza artykuł Prvoslava T. Radicia (Belgrad) *Из периодизације оријенталних утицаја у српском језику*.

* * *

Do dobrej tradycji w świecie naukowym należy ofiarowanie uczonym własnej pracy naukowej. Dedykowanie im tomów zbiorowych ma dwa ważne cele. Po pierwsze, wyrażamy w ten sposób szacunek dla twórczości Jubilata, ale też tego typu publikacje pokazują więzi naukowe, pomagają tym związkom. Zaprezentowanie zawartości XIX tomu „Српски језик” traktuję jako sposobność zaprezentowania polskiemu czytelnikowi serbskiego uczonego, z którym spotykam się na corocznych konferencjach Komisji Słowotwórczej MKS, ale też pokazania kierunków, w jakich rozwija się słowiańskie słowotwórstwo.

Krystyna Kleszczowa
Uniwersytet Śląski
Katowice

Grammaticalization and Lexicalization in the Slavic Languages. Proceedings from the 36th Meeting of the Commission on the Grammatical Structure of the Slavic Languages of the International Committee of Slavists, ed. by Motoki Nomachi, Andrii Danylenko, Predrag Piper. – München ; Berlin ; Waschington/D.C. : Verlag Otto Sagner, 2014. – 435 s.

Recenzowany tom studiów jest efektem międzynarodowego sympozjum „Grammaticalization and Lexicalization in the Slavic Languages”, które zostało zorganizowane przez Komisję Budowy Gramatycznej Języków Słowiańskich działającą przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów z udziałem Centrum Badań Sławistycznych Uniwersytetu Hokkaido i odbyło się w listopadzie 2011 roku na tym uniwersytecie. Było ono pierwszym posiedzeniem Komisji Budowy Gramatycznej Języków Słowiańskich (od jej powstania w 1963 roku) zorganizowanym poza Europą. W przedsięwzięciu wzięło udział wielu wybitnych sławistów, nale-

ży też podkreślić to, na co zwraca uwagę jego japoński organizator, Motoki Nomachi, w przedmowie do książki: było to ważne spotkanie slawistów japońskich i slawistów zachodnich. Warto tu przytoczyć mało znane poza Japonią fakty, na które zwraca uwagę M. Nomachi oraz w słowach inauguracyjnych sympozjum wybitny slawista japoński, D. Sato: Centrum Badań Slawistycznych Uniwersytetu Hokkaido powstało w 1953 roku i stało się organizatorem studiów slawistycznych w Japonii, od 1983 roku delegacja z Japonii regularnie brała udział w Kongresach Slawistów. Książka zawiera 24 studia i została podzielona na sześć części. Bogactwo podjętej tematyki językoznawczej, zarówno od strony teoretycznej, jak i materiałowej jest trudne do szczegółowego zaprezentowania. Warto jednak w największym skrócie zasygnalizować tematykę i cel badawczy poszczególnych studiów.

Część I. Studia historyczne

Jan Ivar Bjørnflaten w artykule *Agreement Loss and Decategorialisation of Predicative Participles in Old Church Slavic* wiąże przykłady braku kongruencji form imiesłowów co do liczby i przypadku z dążeniem do uniknięcia błędnej interpretacji zdań zawierających frazę datywną oraz imiesłów w funkcji predykatywnej z konstrukcją *datiwu absolutu*. Szczególną uwagę Autor poświęca konstrukcjom zdaniowym z czasownikiem *povelěti* i na ich przykładzie dowodzi, że w języku zachodził proces uogólniania się reguły występowania form nom. pl. masc. imiesłowu w wypadkach, kiedy funkcję agensa kontrolowanego przez imiesłów pełni fraza inna niż nominatywna. Tekst Ruseliny Nicolowej (*Correlation between Formal and Semantic Changes in Grammaticalisation*) ma charakter teoretyczny dotyczący procesów leksykalizacji i gramatykalizacji i ilustrowany jest faktami z historii języków południowosłowiańskich (głównie bułgarskiego, także chorwackiego i serbskiego). Długość i złożoność procesów gramatykalizacyjnych Autorka ukazuje na przykładach z poziomu fonetycznego, morfologicznego, syntaktycznego oraz semantycznego. Wprowadzenie teoretyczne uściślające omawiane procesy, zaakcentowanie pewnych trudności ich analizy oraz systematyzacja faktów stanowią o wartości tego tekstu. Yukiko Maruyama w artykule *Употребление дуальных форм в житийных текстах старорусского периода: лексический, грамматический и прагматический факторы* wykazuje, że w tekstach XV wieku czynnik leksykalny był decydującym, jeśli chodzi o użycie form dualu. Przykłady w tekście z XVII wieku wskazują na brak motywacji leksykalnej i gramatycznej przy wyborze form dualnych, a użycie ich jednoznacznie wskazuje na wpływ strategii dyskursywnej, a więc wpływ czynnika pragmatycznego. Język zabytku staroruskiego z końca XI wieku jest obiektem analizy Fumiaki Hattori (*О некоторых примерах с формой прошедшего времени в Архангельском Евангелии 1092 г.*). Analizując występowanie w nim form aorystu

i imperfectum, Autor wpisuje się tym samym w dyskusję dotyczącą wyznaczenia okresu wyparcia tych form z żywego języka i zastąpienia ich formami dawnego *perfectum*, co jest szczególnie trudne wobec bardzo ograniczonej ilości zabytków z tego okresu. Szczegółowa analiza materiału pozwala Autorowi potwierdzić hipotezę o braku form aorystu i imperfectum w żywej mowie Słowian wschodnich w XII wieku, zwłaszcza że badany zabytek zawiera teksty, których brak w tekstach kanonicznych i które charakteryzują się lokalnymi cechami językowymi.

Część II. Studia synchroniczne

W warstwie materiałowej tekst Predraga Pipera (*О грамматикализации сербских феминативов*) skupiony jest na dwóch klasach feminatiwów: biologicznych i socjalnych. Ilość tych ostatnich, określających status społeczny, funkcje lub zawód, znacznie wzrasta w języku serbskiej publicystyki, zwłaszcza od pierwszego dziesięciolecia XXI wieku. Odnotowując toczący się od dłuższego czasu proces zwiększania się ilości nazw profesji kobiet, który wiąże się ze zmianą ich roli w społeczeństwie, Autor wyraża przekonanie, że obecnie obserwowane zwiększanie się ilości takich form jest sztuczne i jest efektem polityki językowej. Przeprowadzona została interesująca analiza wskazująca na to, że formy te niejednokrotnie są sprzeczne z cechami systemu językowego. Analizowane są granice sztucznej ingerencji w system językowy. Regularne użycie neologizmów feminatywnych powoduje tworzenie zbędnie rozbudowanych fraz nominalnych typu *наши студенти и студенткиње*. Wskazano także, że ich konsekwentne użycie powodowałoby np. zaburzenia na płaszczyźnie syntaktycznej. Podsumowując, Autor wyraża przekonanie, że gramatyka normatywna nie powinna w sposób sztuczny, motywowany ideologiczną inżynierią, wpływać na procesy gramatykalizacji. Eleonora Yovkova-Shii w tekście *Grammaticalisation of the Bulgarian -l Participle: Semantic-Functional Shift from Tense/Aspect to Modality* przeprowadziła analizę funkcji form zawierających imiesłów odaorystowy i odimperfektywny na -л w języku bułgarskim. Materiał ten stał się podstawą dla formułowania przez Autorkę wniosków o drodze rozwojowej form, prowadzącej od funkcji temporalno/aspektualnej do funkcji modalnych – wyrażających tryb ewidencjalny oraz admiratywny. Wysunięta została teza o stopniowej dekategoriowaniu funkcji temporalno-aspektualnej imiesłowu i zaakcentowana rola czynników pragmatycznych, które sprzyjały gramatykalizacji, pojętej tu jako zmiana funkcji (choć należy zauważyć, że jest to często jeden z elementów form złożonych o określonej funkcji). Kolejny, wyjątkowo obszerny tekst Ljubomira Popovicia (*The Use of Onomatopoeic Interjections in Serbo-Croatian and Other Standard Languages of Štokavian Origin (A Case of Functional Interconnection of Discourse and Grammar and Discourse and Lexicon)*), ma charakter monograficzny i jest przy-

bliżeniem tezy Autora, że opis języka powinien mieć charakter integralny – być efektem wieloaspektowego badania języka. Klasa onomatopeicznych wykrzykników ilustrowana jest materiałem pochodzącym z obszaru sztokawskiego i jest opisywana na poziomie leksyki i gramatyki. Uwzględnione zostały cechy foniczno-akustyczne jednostek, zwrócono także uwagę na onomatopeiczne neologizmy werbalne. Interesująca jest analiza funkcjonowania omawianej klasy jednostek w dyskursie – należą do niej np. problem topikalizacji oraz aspekty syntaktyczne, tekstualne i dyskursywne. Olga Ju. Богуславская w tekście *Предельность и непредельность русских прилагательных* przeprowadza analizę rosyjskich przymiotników charakteryzujących się wbudowaniem cechy, która może osiągać stopień maksymalny, a więc taki, który stanowi granicę osiągnięcia pełni swojego nasilenia. Cecha ta przejawia się w tym, że jest zestawialna z przysłówkami wyrażającymi maksymalny stopień nasilenia cechy, np. *совсем, совершенно, абсолютно, предельно*. Celem analizy jest określenie, czy jest to cecha semantyczna jednostek, czy też jest to zjawisko kontekstowe. Autorka skłania się do uznania tezy Ju. D. Apresjana o kontekstowym charakterze zjawiska. Tekst Jensa Nørgårda-Sørensen a (*Animacy in Russian – a Subgender?*) jest interesującą analizą stosunku kategorii żywotności i rodzaju w języku rosyjskim. Uwzględnione zostały przejawy tych kategorii we fleksji nominów i w składni zgody, co prowadzi Autora do wniosku, że żywotność jest kategorią fundamentalną w hierarchii kategorii cechujących rosyjskie nomina, a więc można powiedzieć, że rzeczownik jest obecnie dla rosyjskiego *native speaker*a prymarnie żywotny/nieżywotny i tylko sekundarnie jest przypisywany do kategorii rodzaju (męskiego, żeńskiego lub nijakiego). Istotne jest też stwierdzenie, że Autor nie uważa tej reguły za cechę uniwersalną, lecz za specyficzną dla danego języka. Teza ta jest uzasadniona opisem stanu w języku bośniackim, chorwackim i serbskim, dla których określa się sytuację jako odmienną: żywotność jest kategorią podrzędną w stosunku do rodzaju.

Część III. Studia arealne

Andrii Danylenko w artykule *On the Relativization Strategies in East Slavic* poddaje analizie sposoby wprowadzania zdań podrzędnych w językach wschodniosłowiańskich, uwzględniając zarówno relatywizatory w postaci zaimków odmiennych typu ukr. *який/котрий* ‘który’, jak i w postaci nieodmiennego (absolutnego) zaimka typu ukr. *що*, który może występować razem z zaimkiem anaforycznym, por. np. *Ot mij muž ide, ščo vin mene vidboronyv* ‘Here comes my husband who defended me’. O ile ten ostatni typ łączony jest genetycznie ze składnią parataktyczną (przeważającą w ukraińskim i białoruskim), to pierwszy reprezentuje składnię hipotaktyczną, z jej „kompletną relatywizacją” i jest typowy dla języka rosyjskiego (por. np. ros. dial. *u jego takaja usad’ba, kakoj v sele net* ‘He has

such a manor which no one has in the village'. W rezultacie analizy ukazano preferencje języków wschodniosłowiańskich dla obu typów (uwzględniając także stan w dialektach) oraz czynniki, które na to wpłynęły. Autor przeciwstawia się uznaniu sytuacji języka ukraińskiego i białoruskiego w analizowanym zakresie za wynik nietypowej ewolucji i porównuje badaną sytuację z tą, która charakteryzuje języki niesłowiańskie – romańskie i germańskie. W artykule *Грамматикализация в ситуациях языкового контакта: Развитие артикля в резьянском диалекте* Rosana Benacchio skupiła uwagę na rozwoju kategorii określoności w dialekcie rezjańskim w wyniku jego kontaktu z włosko-francuskim obszarem językowym. Zjawisko obserwowane jest w katechizmie z XVIII wieku. Autorka analizuje proces tworzenia się form rodzajnika określonego poprzez ewolucję do tej funkcji zaimków wskazujących i rodzajnika nieokreślonego, opartego na liczebniku 'jeden'. Analiza uwzględnia typowe funkcje realizujące kategorię określoności/nieokreśloności (np. anaforyczną czy uogólniającą, itp.). Przytoczone zostały przykłady występowania tych elementów w kontekstach świadczących o pełnieniu przez nie funkcji w ramach kategorii określoności/nieokreśloności, chociaż, jak stwierdza Autorka, proces nie został jeszcze zakończony. W tekście wskazuje się analogiczne procesy, które zachodziły w językach rodzajnikowych i postuluje się poszerzenie badań o inne dialekty słoweńskie, które były w ścisłym kontakcie z arealem romańskim i germańskim. Motoki Nomachi w artykule *On the Kashubian Past Tense Form „jô bëł” ‘I was’ from a Language-Contact Perspective* powraca do problemu przyczyn powstania kaszubskich form *praeteritum* niezawierających czasownika posiłkowego typu *jô bëł*. Odnosi się do wysuniętych wcześniej hipotez dotyczących: a) wpływu niemieckiego; b) rozwoju wewnętrznego języka. Po analizie funkcjonowania zaimków w kontekstach zdaniowych oraz przykładów form bez czasownika posiłkowego Autor stawia tezę, że formy takie nie są bezpośrednimi zapożyczeniami z niemieckiego, ale ich pojawienie się jednak pozostaje w związku z wpływem tego języka. Jest ono rezultatem przede wszystkim zwiększonej frekwencji zaimków osobowych, które wyrażały kategorie sygnalizowane także przez copulę, a więc kategorie osoby i liczby. W wyniku tego procesu pojawiła się tendencja do używania form bez czasownika posiłkowego w zdaniu (takie zjawiska stały się obligatoryjne w dialekcie słowińskim). Po II wojnie światowej tendencje te zaczęły się cofać pod wpływem języka polskiego. Autor uznaje proces przywracania wcześniejszej konstrukcji za zjawisko typologicznie niespotykane.

Część IV. Studia typologiczne i kontrastywne

W tekście *Lexicalization, Word Formation, and Productivity: „Mimo” in Verb Formation in Slavic* Keiko Mitani analizuje zmieniające się funkcje leksemu scs. *mimo* (derywatu od **minōti*), zarówno w tekstach scs, jak też we współcze-

snych językach słowiańskich (na przykładach z rosyjskiego, serbskiego i chorwackiego). Uwaga Autora skoncentrowana jest na syntagmach typu V *mimo* oraz *mimo* V (a więc z *mimo* w pre- lub postpozycji) i pojawieniu się procesu słowotwórczego, który powoduje zmianę funkcji tego elementu. Proces ten jest analizowany jako zmiana prowadząca do funkcji *mimo* jako prefiksu lub jako części złożenia. Istotne passusy teoretyczne tekstu odnoszą się do rozumienia procesu leksykalizacji i jego relacji do procesów słowotwórczych w powiązaniu z produktywnością, która w tym przypadku jest mała, cechująca się łączliwością leksemu *mimo* z niewielką ilością rdzeni werbalnych. Pozwala to Autorowi zaliczyć zjawisko do procesów leksykalizacji. Greville G. Corbett w artykule *Lexicalization and Paradigmatic Structure: Key Instances in Slavonic* skupia uwagę na przykładach zależności między składnią a typami paradygmatów fleksyjnych pewnych leksemów, w których formy odbiegają od ogólnych reguł. Takie przypadki Autor traktuje jako objaw leksykalizacji paradygmatów. Za przykłady posłużyły nietypowe formy accusatiwu i locatiwu nominów rosyjskich oraz liczebników w rosyjskim, serbskim/chorwackim/bośniackim. Artykuł ilustruje koncepcję badawczą zastosowaną w pracach nad modelowaniem zjawisk składniowo-morfologicznych, publikowanych w ostatnim czasie. Analiza Eleny Petroskiej (*Evidentiality in Macedonian: Issues of Lexicalization and Grammaticalization*) przedstawia gramatyczne i leksykalne środki wyrażania kategorii ewidencjalu w języku macedońskim. Uwaga Autorki skupiona jest na opisie jednostek *наводно, изгледа и мора + да*, przy czym podkreśla się wagę analizy funkcjonowania jednostek należących do leksyki dla systematycznego opisu inwentarza środków, które wyrażane są za pomocą kategorii gramatycznej (tu ewidencjalu). Problematykę uniwersalności pewnych znaczeń porusza Victor S. Chakovskij w tekście *Статус предикативных значений, выражаемых глагольными лексемами и грамматическими морфемами (значения „быть” и „притворяться”)*. Celem analizy jest udowodnienie, że istnieją pewne pola znaczeń, które mogą być wyrażane zarówno za pomocą czasowników, jak i morfemów gramatycznych form werbalnych. Przykładów takich sensów Autor poszukuje wśród czasowników o prostej strukturze semantycznej, które nie oznaczają sytuacji, bądź też oznaczają sytuacje abstrakcyjne. Znaczenie ros. *притворяться* jako ‘udawania, że jest się Adj/N’, Autor porównuje z funkcją *быть* i wzbogaca ten obraz poprzez przykłady z języków orientalnych, w których takie sensy mogą mieć wykładniki morfologiczne. Hannu Tommola poświęcił swój tekst porównaniom wyrażającym zastrzeżenie wiarygodności (*Недостоверное сравнение в русском и других славянских языках по данным параллельного корпуса*), przeciwstawiającym się „realnemu” porównaniu – to ostatnie może być ekwatywne (*x taki jak y*) lub symilatywne (*x wysunął y jak tarczę*). Wykorzystane zostały obszernie źródła korpusu równoległego języków słowiańskich z trzech podstawowych grup, co pozwoliło na wskazanie typów badanych konstrukcji komparatywnych.

Część V. Kategorie werbalne

Rozważania Aleksandra V. Bondarko w artykule *Семантика предела в системе глагольного вида и в сфере лексико-грамматических разрядов* wpisują się w problematykę relacji między kategoriami aspektualnymi i znaczeniami leksykalnymi czasowników w zakresie limitatywności. Autor analizuje trzy zagadnienia związane z tą tematyką: cechę wyrażania granicy zdarzenia oraz cechę ujęcia całościowego zdarzenia, które są wyrażane poprzez jednostki werbalne, a także cechę ‘pojawiania się nowej sytuacji’, a więc wyrażania początku (inchoatywności), co jest ściśle związane z limitatywnością; zwraca uwagę także na wyrażanie ‘dążenia do osiągnięcia granicy’ (тентативная/нетентативная предельность w terminologii Autora). W wyniku swoich rozważań Autor przychyliła się do tezy, że limitatywność/nielimitatywność jako cecha czasownika może być uszczegółowiona i modyfikowana pod wpływem kontekstu – semantycznej struktury zdaniowej, a więc postrzegana na poziomie wypowiedzenia. Kolejny artykuł – Elena V. Padučeva, *Моментальные глаголы совершенного вида и их производные имперфективы* – także dotyczy aspektu i skupiony jest na klasie rosyjskich momentalnych czasowników dokonanych i pochodnych od nich niedokonanych. W wyniku analizy Autorka ustala cztery klasy korelacji między tymi zbiorami oraz zwraca uwagę na specyfikę relacji między nimi, dotyczącą znaczenia stanu perfektywnego. Karolina Skwarska w tekście *Роль лексического наполнения в конструкциях с отношением семантической диатезы в чешском, русском и польском языках* analizuje konstrukcje różniące się diatezą, a więc zawierające ten sam czasownik i opisujące tę samą sytuację, ale różniące się stosunkami między elementami poziomu syntaktycznego i semantycznego (partycypantami). Przyjęte zostało założenie, że w wypadku realizowania odmiennej diatezy występują różne znaczenia czasownika, co jest motywowane tym, że dana sytuacja jest rozpatrywana z dwóch różnych punktów widzenia (por. np. *pakować* w zdaniach: *Pakować walizkę vs Pakować ubrania do walizki*). Ukazano kilka grup takich konstrukcji istniejących w czeskim, rosyjskim i polskim, spełnianych przez zróżnicowaną ilość czasowników w każdym z języków, wśród których rosyjski charakteryzuje się największą produktywnością.

Część VI. Słownik w gramatyce, gramatyka w słowniku

Artykuł Ju. D. Apresjana (*Грамматика в словаре и словарь в грамматике*) odwołuje się do prac nad aktywnym słownikiem współczesnego języka rosyjskiego, prowadzonych od 2006 roku w Instytucie Języka Rosyjskiego RAN (Moskwa). Celem projektu jest badanie i opis leksykograficzny, który ma uwzględnić wzajemną relację leksyki i gramatyki w ramach zintegrowanego opi-

su języka. Istotna jest więc dokumentacja tego typu faktów, a następnie rozstrzygnięcie problemu, które z nich powinny być opisywane w słowniku, a które w gramatyce. W tekście zaprezentowane zostały przykłady grup czasowników, których cechy semantyczne powodują pewne ograniczenia w występowaniu i w funkcji niektórych form gramatycznych. Problem odzwierciedlenia gramatyki w słowniku zilustrowany jest przykładami ograniczeń dotyczących czasu i aspektu – w tym ostatnim przypadku ukazane zostały relacje aspekt – rekcja, aspekt – modalność, aspekt – negacja. Kwestia informacji słownikowych w gramatyce opisana została na przykładzie łączliwości wykładników długości trwania sytuacji wyrażanej w zdaniu przez predykat. Ten bardzo interesujący tekst kończy wniosek o konieczności zawierania w słowniku większej ilości reguł gramatycznych oraz o konieczności odnotowywania w gramatyce znacząco większej ilości informacji leksykalnej. Adrian Barentsen w tekście *Проблемы описания союза „пока”* podjął polemikę z ujęciem L. Iordanskiej i I. Melczuka (I&M) dotyczącym wyodrębnienia funkcji rosyjskiego spójnika *пока*, przy czym Autor wskazuje, że zasadniczo opiera się na innych przesłankach teoretycznych w badaniu funkcji jednostek leksykalnych. Różnice te powodują, że I&M, w przeciwieństwie do Autora, nie posługują się pojęciem inwariantu, lecz wyodrębniają w badaniu jednostki leksykalne różniące się funkcją. W przypadku spójnika *пока* wyróżniają oni 4 ‘leksemy’. W obszernej analizie A. Barentsen stara się udowodnić istnienie jednego ogólnego znaczenia *пока*, a różnice funkcji wiąże z występowaniem wariantów, uzależnionych od kontekstu gramatycznego, co wpływa na odmienne rozłożenie akcentów w strukturze semantycznej tej jednostki. Andreja Żele zarysowuje problematykę ekspresywności jako elementu słowotwórczego w tekście *Экспрессивность как словообразовательный элемент (на примере словенских глаголов)*. W części materiałowej tekstu ukazane zostały przykłady sufiksów, które modyfikują słoweńskie czasowniki, wprowadzając do ich struktury ekspresywność. Wskazane zostały takie kwestie, jak nacechowanie stylistyczne derywatów ekspresywnych, nacechowanie temporalne (cecha archaiczności), literackość/gwarowość, zwrócono uwagę także na zmiany cech walencyjnych derywatów. Leonid L. Iomdin poświęcił swój tekst („Хорошо меня там не было”: синтаксис и семантика одного класса русских разговорных конструкций) konstrukcjom potocznym języka rosyjskiego, które zalicza do zjawisk ‘mikroskładni’. Są to konstrukcje, które na ogół nie były odzwierciedlone w studiach leksykograficznych oraz w słownikach. Autor zalicza do nich zdania typu *Хорошо меня там не было* i przeprowadza analizę zmierzającą do ustalenia leksykalnego składu takich wypowiedzeń, określenia ich struktury syntaktycznej oraz cech semantycznych. Interesujący wywód obejmujący te zagadnienia na podstawie szczegółowej analizy dystrybucji członów doprowadza Autora do wniosku, że funkcją członu *хорошо* w analizowanych konstrukcjach jest spójnik (nie przy-

miotnik i nie przysłówki). Inspirujące są ustalenia dotyczące cech semantycznych takich konstrukcji, które Autor uważa za część szerszej struktury semantycznej. Ta pełna semantycznie struktura wykracza poza analizowane zdanie, potencjalnie obejmując kontekst (ale nie wszystkie jej elementy są obligatoryjnie wyrażane).

Powyższy przegląd pozwala stwierdzić, że tematyka artykułów jest bardzo różnicowana i bardzo bogata – dotyczą one różnych części mowy (czasownik, przymiotnik, wykrzyknik, spójnik), wielu kategorii gramatycznych (jak czasy, tryby, liczba, fleksja rzeczowników i liczebników), a także semantycznych (modalność i jej podkategorie, aspekt, określoność/nieokreśloność) oraz składni. Kilka tekstów ma charakter analizy diachronicznej, przeważają jednak teksty o charakterze badania synchronicznego. Niewątpliwie tom daje obraz aktualnych zainteresowań środowiska językoznawczego, reprezentowanego przez wybitne grono specjalistów. Poszczególne poruszane w tekstach zagadnienia mogą być inspirujące dla odbiorców, mogą też pobudzać do uwag i dyskusji, co pozostaje w sferze szerszej recepcji poszczególnych tekstów tomu. To, na co warto zwrócić tutaj uwagę, dotyczy stosunku autorów do wiodącej w tomie tematyki, a więc tytułowej leksykalizacji i gramatykalizacji. Tylko w kilku tekstach autorzy eksplicytnie odnieśli się do tej ramy tematycznej. W dziale poświęconym diachronii tylko R. Nit-solowa (por. wyżej) analizuje dość szczegółowo dotychczasowe stanowiska wobec problemu gramatykalizacji i wskazuje na jej źródła mające charakter gramatyczny lub leksykalny. Przychyla się do poglądu, że gramatykalizacja w aspekcie diachronicznym ma charakter długiego, trwającego nieraz kilka wieków, procesu. Zdaniem Autorki, pojawiające się zmiany formalne i semantyczno-funkcjonalne, zachodzą względnie autonomicznie i mogą stanowić zasadniczy bodziec dla zmian w systemach językowych (tak, jak to się stało np. w bułgarskim). Pewne uściślenia dotyczące problemu gramatykalizacji i leksykalizacji zawarte są w kilku innych tekstach dotyczących problemów synchronii. P. Piper (por. wyżej) definiuje gramatykalizację jako proces poszerzania pola leksemów, dla których dana forma i jej funkcja stają się obligatoryjne oraz jako wzmacnianie regularności wyrażania pewnych treści kategorialnych. Jest to więc także proces, poza którym może także dochodzić do zjawisk o odwrotnym przebiegu (degramatykalizacja), można go nazwać wtórną leksykalizacją (por. лексикализованность) – jednak nigdy nie jest ona pełna. E. Yovkova-Shii (por. wyżej), powołując się na dotychczasowe stanowiska badawcze, wyróżnia rozumienie gramatykalizacji jako badanie procesu historycznego powstawania w języku form i konstrukcji w przeciwieństwie do ujęcia, które postrzega ją jako proces, w trakcie którego funkcja („gramatyczność”) form staje się coraz silniejsza. Swoje rozważania Autorka lokuje w tym ostatnim nurcie. Podobnie R. Benacchio (por. wyżej) sygnalizuje, że termin ‘gramatykalizacja’ używany jest w literaturze szeroko i odnosi się nie tylko do zmiany statusu

jednostki leksykalnej, która staje się jednostką o funkcji gramatycznej, ale także do procesu wzmacniania jej statusu gramatycznego. Termin ‘leksykalizacja’ uściśla Keiko Mitani (por. wyżej) wskazując dwa jego rozumienia we współczesnej literaturze: a) stosowany jest on w ujęciach kognitywnych dla określenia procesów konceptualizacji świata poprzez tworzenie jednostek językowych, b) jest używany w opisach struktury leksykalnej języka, w których odnosi się głównie do zmian w relacjach semantycznych jednostek i do ich wpływu na strukturę leksyku. Prezentowana w artykule analiza sytuuje się w tym drugim nurcie.

Większość tekstów nie zawiera jawnych odniesień do tematyki konferencji, ale podejmowane tematy najczęściej są analizą zjawisk gramatycznych, w których element leksykalny odgrywa ważną rolę; może on podlegać zmianie i nabierać funkcji gramatycznej (bądź ją tracić). I tak, J. Bjørnflaten (por. wyżej) udowadnia, że uogólnienie się (ekstensja) w języku scs reguły, która początkowo dotyczyła specyficznego kontekstu zdaniowego i leksykalnego, doprowadziło do powstania nowej kategorii – imiesłowu nieodmiennego, przysłówkowego (gerundium). Przyczyny procesu wypierania form dualu, stopniowego ograniczania dystrybucji tych form (a więc proces zaniku pewnej kategorii gramatycznej) Y. Maruyama (por. wyżej) upatruje w osłabieniu czynnika leksykalnego i gramatycznego.

W badaniach o perspektywie synchronicznej zjawiska leksykalizacji oraz gramatyzacji w części ujęć są postrzegane przez autorów nie jako proces, ale jako wzajemna relacja i dotyczy to zwłaszcza tych tekstów, w których analizuje się wzajemną relację między obydwoma tymi polami, zwłaszcza zaś wtedy, kiedy zakłada się zintegrowany opis języka. I tak, K. Skwarska (por. wyżej) bada uwarunkowania leksykalne dla zjawisk syntaktycznych diatezy, a J. Nørgård-Sørensen (por. wyżej), ustalając hierarchię kategorii semantyczno-morfologicznych, uwzględnia dystrybucję leksemów rzeczownikowych. Na bardziej uniwersalny aspekt relacji leksyka – gramatyka zwraca uwagę V. S. Chrakovskij (por. wyżej), akcentując względność zjawisk widzianych z perspektywy typologicznej, a więc to, że te same treści mogą być wyrażane zarówno poprzez czasowniki, jak i morfemy. Bardzo istotny problem zakresu informacji o cechach gramatycznych w leksykonie oraz o cechach leksykalnych w opisie gramatycznym w ramach zintegrowanego opisu języka przedstawia, proponując już konkretne rozwiązania, Ju. D. Apresjan (por. wyżej).

Ten bogaty pod względem analiz materiałowych i inspirujący, jeśli chodzi o wysuwane hipotezy badawcze, tom, jest dokumentacją aktualnych zainteresowań światowego językoznawstwa slawistycznego i niewątpliwie zainteresuje środowisko językoznawcze, zarówno od strony faktów językowych, jak też rozwiązań teoretycznych.

Małgorzata Korytkowska
Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa